

A SZÉKELYFÖLD ÉS LAKÓI

A Székelyföld az egykori hét székely szék – a Sepsi-, Kézdi- és Orbai székekből összeálló Háromszék, Csík-Gyergyó-Kászón-, Udvarhely-, Maros- és Aranyosszék – területéből szerveződött történeti nagytáj Erdélyben. Magyar lakóit a hajdani közösségi életforma és kiváltságaik (földközösség, önkormányzat, a törvényhozásban és a kormányzásban való testületi részvétel, katonáskodási kötelezettség, kollektív nemesség, adómentesség és személyi szabadság) összemosódott tudata tartja össze.¹ E kiváltságaik alapja határőri kötelezettségük volt. Tehetőségük mértékében a *pixidáriusok* gyalog, a *primipilusok* vagy *lófők* lóval mentek hadba, míg a *primoroknak* 3-5 lovaskatonát kellett kiállítaniuk. A történelem e tulajdonképpen költséges, sőt életveszélyes, súlyos terhekkkel járó kiváltságokat fokozatosan megnyirbálta. E társadalom a XVI. században maga is további, bonyolultabb

¹ Aranyosszék 1848-ig a Székelyföld egyik különálló közigazgatási egysége, *széke* volt. A mai köztudat azonban már általában kifelejteti a Székelyföldből. E táj JANKÓ Jánosnak néprajzi monográfiát köszönhet. (JANKÓ 1893.) Aranyosszék korán polgárosult. Itt „a katonás öltözet 1848 után nemhogy cifrább lett volna – de a köznemesi ízléshez igazodva –, a kék és szürke darabokat is rendre felváltotta az egyszínű fekete, melyről – a városi öltözet hatására – később a zsinórozás és a szegés is mindinkább lekopott”. A nők is az első világháború táján „jórészt áttértek a városi egybeszabott ruha (*sláfrog*) viselésére. (KÓS 1972. 195., 196.) E megmondolásból és részletesebb források hiányában az aranyosszéki viseletekkel ezúttal nem foglalkozunk.

rétégződési folyamaton ment át. A jórészt azonos jogú közösségből jómódú birtokos főurak és rangos *armalisták* (címeresleveles nemesek) emelkedtek ki. A birtok nélkül maradók és bevándorlók egy része jobbágyként vagy zsel-lérként a társadalmi ranglétra aljára süllyedt, más része, *szabadosként, városi polgárként*, foglalkozásánál fogva vált külön. A fejedelmek kénytelenek voltak megadóztatni a székelységet is. A XVIII. század végére megszűnt a föld-közösség is. A még megmaradt székely személyi szabadságot és önkormányzatot a Mária Terézia által felállított határőr-szervezet aknáztta alá. A nemesség mint jogi kategória 1848-ban amúgy is megszűnt. A túlnépesedett, elszegényedett lakosság fölé újjgazdagok: bevándorló kapitalista vállalkozók telepedtek, megszerezve és kitermeltetve az egykori közös erdők jelentős részét. Majd a kommunizmus, a kollektivizálás, a foglalkozási átrétégződés fedte el, sőt zavarta össze az egykori társadalmi kiváltságnak a tudatban még megőrződött emlékeit. A túlnyomó többségében falusi lakosság számára a megélhetési lehetőségek megválasztását a természeti és társadalmi tényezők egyaránt befolyásolták. 1871-ben a Székelyföld területének még csaknem felét erdők borították, a szántó alig haladta meg az összterület 1/5 részét, s annak is fele vagy harmada ugarban pihent.² Az éghajlat mostohasága (főleg Csíkban) és a talaj alacsony termőképessége (mely alól csak a Fekete-Ügy meg a Nyárad hordalékkúpja volt kivétel) miatt az egyébként gabona-termesztésre alapozó földművelés alig terjedt túl az önállátáson. Így csupán a kedvező adottságú sepsiszentgyörgyi Szépmező játszhatta Brassó egyik „éléskamrájának” a szerepét.³ A szelídebb éghajlatú vidékek lakói gyümölcscsel, a

² KOZMA 1879. 150.

³ ORBÁN 1869b 2., 36., 54.

város környékiek, főként a Nyárad menti „Murokország” lakói kerti zöldséggel bonyolítottak le mérsékelt áruforgalmat.⁴ A kiterjedt legelők, kaszálók megteremtették a felszülaj állattartás lehetőségét. Évi egy-két piacra hajtott barom fedezte az egyes családok számára a nélkülözhetetlen pénzalapot vagy csereterményt. A lakosság többsége törpebirtokon gazdálkodott, ami a megélhetést nem biztosította. A földművelő-állattartó családi üzemek legjellemzőbb kiegészítő üzemága a környezet felkínálta nyersanyagokat – fát, követ, agyagot, vasércet stb. – feldolgozó és a termékekkel piacozó háziipar volt. Árutermelésbe lendült át többfelé a másodlagos anyagok feldolgozása, a vászon- és posztószövés is. Azonban a kezdetleges kézi eszközökkel végzett munka végső soron csak az önfenntartás biztosítására, a szükséges mezőgazdasági termékek megszerzésére volt elégséges. A túlnépesedés és birtokfelaprózódás más túlélési stratégiák bevetését is szükségessé tette. A székely családok jelentős hányadában egy-egy fiúgyermeket értelmiségi pályára adtak, egy másikat pedig iparosnak képeztettek ki. Még a jobb módú fiatalok is szolgálni mentek családalapítás előtt egy-két évre. Főleg a kapitalizmus korában jelentős szerepet játszott a munkamigráció: székely ácsok, kőművesek vettek részt a nagyvárosok, valamint a vasút építésében. Szegény emberek százai szegődtek el időszakos mezőgazdasági munkára (főleg a Szászföldre és Moldvába). Sokan költöztek Bukarestbe vagy moldvai falvakba, sokan vándoroltak ki Amerikába.

A székelyföldi kultúra specifikus jegyei a jelzett gazdasági-társadalmi tényezők közepette alakultak ki. A kiváltságosság tudata hivalkodó fogyasztást vont maga után, státusszimbólumok igénylését. Ilyen meggondolásból építettek

⁴ ORBÁN 1870. 44.

maguknak a székelyek mázas kandallóval ellátott, viszonylag módos, tágas házat, állítottak portájuk elé díszes, rangra utaló székelykaput, és ilyen meggondolásból igyekeztek kialakítani – a divatot bizonyos késéssel követő – látványos viseletüket. Ugyanakkor a szegénység korlátokat is szabott e törekvéseiknek, ezért e javak egy részét házilag voltak kénytelenek előállítani.